

MARIENLEXIKON herausgegeben im Auftrag des Institutum Marianum Regensburg von Prof. R. BAEUMER und Prof. L. SCHEFF-CZYK, Bd. 1-6, St. Otilien 1988-1994, Eos Verlag, ss. 672+704+718+722+704+872.

Encyklopedia wiedzy mariologicznej, która ukazała się w sześciu tomach, liczy 4392 strony i obejmuje ponad 7 tysięcy haseł. Pierwszy jej tom opublikowano w 1988, a ostatni w 1994 roku. Na końcu VI tomu znajdują się hasła uzupełniające (*Nachträge*). Kardynał Ratzinger napisał o tej encyklopedii, że przynosi zaszczyt teologom, którzy ją opracowali. Dlatego, niewątpliwie, warto również polskim czytelnikom podać wiadomość o jej istnieniu i wartości, tym bardziej, że zawiera ona również szereg obszernych mariologicznych haseł patrystycznych.

Autorzy encyklopedii postawili sobie ambitne cele, aby przedstawić wszechstronną wiedzę, zgodną z najnowszym stanem badań naukowych z różnych dziedzin, zajmujących się Matką Bożą. Jako odbiorców miano na uwadze nie tylko księży, jako duszpasterzy i teologów, ale również osoby świeckie zainteresowane tymi zagadnieniami. Leksykon ten stał się, już ważnym narzędziem pracy dla ludzi zajmujących się w różnym stopniu teologią, oczywiście również na poziomie teologii uprawianej naukowo, a nie tylko popularyzująco, oraz dla badaczy kultury, szczególnie chrześcijańskiej w różnych jej przejawach. Wszyscy ci, którzy w sposób szczególny w swej osobistej pobożności czczą Maryję, znajdą tutaj dużo wiedzy teologicznej, motywującej religijnie ich pobożność i ożywiającej ją przez spotkanie z postaciami wybitnych Jej czcicieli.

Encyklopedia przedstawia zatem w poszczególnych hasłach to, co Kościół głosi na temat Maryi i Jej roli w dziejach Zbawienia, jak rozwijała się nauka o Maryi, jakie są jej biblijne podstawy i teologiczne umotywowania, jaki wreszcie jest Jej udział w wierze modlącego się Kościoła. Uwzględniane są poglądy teologów katolickich i niekatolickich (tzn. protestanckich i prawosławnych) dotyczące Matki Bożej. Przedstawiono, oczywiście, także wypowiedzi oficjalne Kościoła na Jej temat, nauczanie znakomitych kaznodziejów maryjnych, pokazano, jakimi obdarzano Ją tytułami, jakimi opiewano pieśniami i jakie zanoszono do Niej modlitwy. Podkreślić trzeba również, że nie zapomniano o tym, jak postać Maryi jawi się w poezji, w wypowiedziach myślicieli i pisarzy, jak Ją przedstawiają artyści w obrazach i rzeźbach, jakie dzieła muzyczne Jej poświęcono i jakie ku Jej czci wznoszono świątynie.

Specyficzna maryjna duchowość poszczególnych zakonów i wspólnot stanowi też treść wielu haseł odrębnych lub bywa omawiana w łączności z postaciami ich założycieli. W ekumenicznym aspekcie kultu maryjnego uwzględniono elementy paralelne w różnych odłamach chrześcijaństwa i typowe dla nich odrębności. Przedstawiono również geograficzne rozmieszczenie miejsc i prze-

jawów kultu Matki Bożej, zaznaczając odrębności charakterystyczne dla poszczególnych krajów, w których rozwoju historycznym i wydarzeniach dziejowych zwykło się Bogurodzicy przypisywać wielki udział i niekiedy cudowną pomoc okazywaną narodom, które błagały Ją o wstawiennictwo. Zrobione jest to w spokojny, naukowy i bezemocyjny sposób. Przystępując do stworzenia takiego dzieła, które z uznaniem czytamy, jego autorzy musieli wyraźnie określić dziedzinę, jakie miano uwzględnić. Wyznaczono zatem do opracowania w aspekcie maryjnym następujące działy nauk teologicznych oraz dziedzin do teologii zbliżonych i w jakiś sposób z nią związanych: egzegeza Starego i Nowego Testamentu, historia religii, dogmatyka i historia dogmatów (doktryna Kościoła Katolickiego i wyznań niekatolickich, teologia prawosławna), liturgia zachodnia i wschodnia, historia Kościoła, patrologia, hagiografia, rodzaje form pobożności maryjnej i ich rozwój, hymnologia, zakonne wspólnoty związane z Maryją, dzieło misyjne i rola Matki Bożej w tym dziele; w ramach zagadnień kulturalnych stworzono dział muzyki, historii sztuki i historii literatury. Według tych właśnie działów utworzone hasła podają właściwą sobie wiedzę maryjną.

Hasła – zgodnie z potrzebami encyklopedycznymi bywają krótsze (kilkanaście lub kilkadziesiąt wierszy) oraz dłuższe, które liczą więcej kolumn, np. hasło „benedyktyni” (*Benediktiner*) obejmuje 9 kolumn (I s. 425-430) i zbudowane jest według określonej dyspozycji: wstęp o powstaniu zakonu i jego twórcy, historyczny rozwój mariologii benedyktyńskiej, kult maryjny w zakonie, literatura przedmiotu (17 ww.). Ustaloną dyspozycję w układzie materiału dostrzega się we wszystkich obszerniejszych hasłach. Każde hasło zaopatrzone jest w zestaw bibliografii (dla całego hasła lub poszczególnych jego działów), na który składają się przede wszystkim pozycje najnowsze (od kilku do kilkadziesiątu wierszy). Odniesienia do źródeł są umieszczane w nawiasach w obrębie tekstu (np. w hasłach o Ojcach Kościoła).

Na szczególne zwrócenie uwagi zasługują hasła omawiające w aspekcie maryjnym pisarzy teologicznych. Interesująco opracowana została synteza doktryny mariologicznej poszczególnych Ojców Kościoła, gdzie przedstawiono typowe dla nich poglądy, stwarzając możliwość prześledzenia historycznego jej rozwoju, np. Akathistos (I s. 66-68), Ambroży (8 kolumn – I s. 126-129), Augustyn (I s. 294-298), Bazyli z Cezarei (I s. 387-388), Cezary z Arles (I s. 633-634), Efez (II s. 367-370), Efreń Syryjczyk (II s. 370-373), Cyryl Aleksandryjski (10 kolumn – II s. 114-119), Cyryl Jerozolimski (II s. 119-120), Epifaniusz z Salaminy (2 kolumny – II s. 375-376), Euzebiusz z Cezarei (II s. 415-416), Grzegorz Wielki (III s. 15), Grzegorz z Nazjanzu (III s. 17), Grzegorz z Nyssy (III s. 17-18), Grzegorz Cudotwórca (III s. 19-20), Hieronim (III s. 186-187), Hilary z Poitiers (III s. 187-190), Ildefons z Toledo (III s. 293-294), Izydor z Sewilli (III s. 324), Jan Chryzostom (III s. 391), Leon Wielki (IV s. 95-96), Sofroniusz Jerozolimski (VI s. 212-214) i inni. Nie pominięto również doktryny

pisarzy późniejszych od średniowiecza aż po czasy najnowsze, czasem nawet niezbyt ogólnie znanych, np. Bernard z Clairvaux (nauka maryjna, miejsce w ikonografii, 10 kolumn), Ludwik-Maria Grignon de Montfort (3 kolumny).

Hasło o miłosierdziu Maryi – że posłużymy się jeszcze kilkoma wybranymi przykładami – podaje ujęcie dogmatyczne zagadnienia w historycznym rozwoju aż do Jana Pawła II, poglądy teologów, rolę tej prawdy w liturgii oraz wspólnoty zakonne pod tym wezwaniem (14 kolumn). Hasło o Trójcy Świętej ukazuje łączność Maryi z Bogiem Trójjedynym w aspekcie dogmatycznym i ikonograficznym (16 kolumn). Jest oczywiście Jasna Góra (2 kolumny), ale opracowane są również inne miejsca szczególnego kultu Maryi z uwzględnieniem aspektu historycznego, kultowego i teologicznego oraz ich roli w życiu Kościoła, np. Fatima (12 kolumn). Objawienia Maryi (*Marienerscheinungen*) omówiono w odrębnym hasle, w którym zarysowano podstawy teologiczne objawień i ich rodzaje, historie poszczególnych objawień, aspekty psychologiczne tych zjawisk, rolę zbawczo-teologiczną i znaczenie aprobaty Kościoła (8 kolumn). Ukazano poszczególne prawdy dotyczące roli Maryi w Zbawieniu, jak pośrednictwo w przekazywaniu łask (12 kolumn) albo prawda o Jej Wniebowzięciu według teologii katolickiej i protestanckiej, jej wydzwięk w liturgii, w literaturze i sztuce (17 kolumn). Znajdziemy hasło o mariologii w tzw. teologii feministycznej. Związek Maryi ze świętymi przedstawiono w aspekcie dogmatycznym i ikonograficznym (14 kolumn). Doszukamy się hasła dotyczących pomniejszych tytułów Maryi, do których należą tzw. „tytuły mówiące”, np. „ogród zamknięty”, który wskazuje na Jej dziewiczość (5 kolumn). Ukazano występowanie i znaczenie paraleli Ewa – Maryja (5 kolumn = II s. 419-421). Hasło „Dafne” (II s. 139-140) przedstawia tę mitologiczną postać jako upersonifikowany w chrześcijaństwie starożytnym symbol cnoty dziewictwa odnoszony również do Maryi. Przy omówieniu litanii loretańskiej podano jej historię, teologię w niej wyrażoną, typy wezwań, ikonograficzne przedstawienia (22 kolumny). Wyodrębniono hasła dotyczące występowania Maryi w sztuce, np. w malarstwie holenderskim (10 kolumn) albo w lirykach różnych poetów (39 kolumn). Wśród szczególnych czicieli umieszczeni są np. bliscy nam: św. Stanisław Kostka, błóg. Honorat Koźmiński, Kazimierz Wyszyński od św. Józefa. Nie ma jednak, niestety, hasła „Stefan kardynał Wyszyński”, którego przecież uważamy za jednego z największych czicieli Bogurodzicy Dziewicy w naszych trudnych czasach. Hasło „encykliki maryjne” zawiera wyjaśnienie terminu, ich przegląd (od Piusa IX), podział według chronologii i zagadnień, przewodnie myśli dogmatyczne w nich nauczane – Pośredniczka łask, Wspomożycielka, siła jednocząca chrześcijan, Współodkupicielka, Matka odkupionych, Matka Kościoła, semper praesens et operans, rodzaj kultu (7 kolumn).

Wskazane powyżej hasła miały zilustrować treściową zawartość maryjnego leksykonu. Ze względu na rozległy zakres treści tych sześciu tomów nie

można podać jednolitej oceny wszystkich haseł. Metoda encyklopedii ma swoje prawa ramowego ograniczenia, co wymaga umiejętnej syntezy przy opracowywaniu treści. Wartość hasła zależy zatem od umiejętności syntetycznego myślenia jego autora. W hasłach, zwłaszcza obszerniejszych, dostrzec można staranie o to, by ujęcie syntetyczne dawało rzeczywiście treściwy, skrócony obraz całego zagadnienia, a nie tylko wrywkowe jego fragmenty. Podana zaś literatura umożliwia dopełnienie wiedzy w poszczególnych, interesujących czytelnika, zagadnieniach w ich aspekcie teologicznym, historycznym i kultowym.

Ks. *Ludwik Gładyszewski* – Gniezno

Elżbieta ROGUSZCZAK, *Rudimenta latinitatis ecclesiasticae*, Kraków 1997, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, ss. 288.

W październiku 1997 roku ukazał się podręcznik łaciny dla studentów teologii pod tytułem: *Rudimenta Latinitatis ecclesiasticae* autorstwa p. Elżbiety Roguszcza z Gdańska, wydany przez Księży Misjonarzy w Krakowie; wydaje się on odpowiadać zapotrzebowaniu zarówno pod względem merytorycznym, jak i dydaktycznym. W umieszczonej na końcu bibliografii autorka przytacza literaturę pomocniczą, która obejmuje m. in. dotychczasowe gramatyki i słowniki łacińskie, używane jeszcze w wielu seminariach podręcznik Leokadii Małunowiczówny *Roma Christiana* (Lublin 1986), *Breviarium Romanum, Literaturę nowołacińską* Stefana Zabłockiego (Warszawa 1977), *Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum* (Roma 1986) i inne. Materiał gramatyczno-składniowy, jak zaznacza w przedmowie, został dostosowany do ilości godzin przeciętnie przeznaczonych w seminariach duchownych na kurs języka łacińskiego, do 180 godzin. Autorka ma na myśli gdańskie seminarium duchowne, ale podobnie jest w seminarium sosnowieckim i krakowskim, gdzie nauka sprowadza się do 22 tygodni po 8 godzin tygodniowo, co czyni razem 176 godzin w trzech latach studiów (I rok – po 3 godziny, II rok – po 3 godziny i III rok – po 2 godziny tygodniowo).

Pod względem merytorycznym podręcznik wprowadza na początku krótką historię języka łacińskiego, z obszernym opisem patrystyki i zaznaczeniem autorów kościelnych oraz dziejów łaciny średniowiecznej aż do okresu Odrodzenia (ss. 13-23). Materiał gramatyczny i składniowy ujmuje w 34 jednostki lekcyjne sprawdzane na tekstach wzorcowych zdań, zatytułowanych „Varia”, a umieszczanych na początku każdej lekcji, wśród nich z czasem na tekstach oryginalnych biblijnych, patrystycznych i liturgicznych. Na końcu załączony jest słowniczek łacińsko-polski i polsko-łaciński, indeks nazw własnych i wykaz najczęściej występujących skrótów.